

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Алексєєнко Максим Дмитрович

УДК 336.717

**БАНКІВСЬКИЙ КАПІТАЛ:
СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 08.04.01 – Фінанси, грошовий обіг і кредит

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ – 2003

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі банківської справи Київського національного економічного університету Міністерства освіти і науки України

Науковий консультант – Заслужений діяч науки і техніки України,
доктор економічних наук, професор
МОРОЗ Анатолій Миколайович,
Київський національний економічний університет,
завідувач кафедри банківської справи

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
ВАСИЛИК Остап Дмитрович,
Київський національний університет ім. Тараса
Шевченка, завідувач кафедри фінансів, грошового обігу
і кредиту

доктор економічних наук, професор
ПОЛОЗЕНКО Дмитро Васильович,
Науково-дослідний фінансовий інститут при
Міністерстві фінансів України, завідувач відділу
фінансових ресурсів держави

доктор економічних наук, професор
ПЕРЕСАДА Анатолій Анатолійович,
Київський національний економічний університет,
завідувач кафедри банківських інвестицій

Провідна установа – Інститут економічного прогнозування НАН України,
відділ бюджетного і фінансового прогнозування, м. Київ

Захист відбудеться “ 29 ” травня 2003 р. о 12-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.006.02 Київського національного економічного університету за адресою: 03680, м. Київ, просп. Перемоги, 54/1, ауд. 203.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського національного економічного університету за адресою: 03680 м. Київ, просп. Перемоги, 54/1.

Автореферат розіслано “ 25 ” квітня 2003 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
Поддєрьогін

А.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Одним з основних завдань, які стоять перед банківською системою України, є підвищення її ролі у процесах економічних перетворень. Серед фінансових посередників банки посідають ключове місце. Від банків великою мірою залежить подальший поступ економіки країни. Вони повинні бути ефективним інструментом реалізації політики економічного зростання. Водночас роль банківської системи у розвитку економіки України значною мірою залежить від її фінансової стійкості. Найважливішим показником, який характеризує фінансову стійкість окремого банку і банківської системи загалом, є банківський капітал. Від того, наскільки банки приділятимуть увагу формуванню банківського капіталу, залежать їх спроможність активно здійснювати банківські операції та надавати послуги, фінансова стійкість банківської системи, її місце і роль у процесах економічних перетворень і подальшого розвитку економіки країни на ринкових засадах, інтеграція банківської системи України у світову спільноту. Тому найважливішим напрямом зміцнення банківської системи України є зростання рівня концентрації банківського капіталу через залучення коштів учасників банку, капіталізацію їх прибутку, злиття або приєднання банків.

Дослідженню основних аспектів складної і багатопланової проблеми банківського капіталу присвячені праці багатьох провідних вітчизняних і зарубіжних економістів: українських вчених О.Д. Василика, О.В. Васюренка, А.С. Гальчинського, О.В. Дзюблюка, Т.Т. Ковальчука, А.М. Мороза, С.В. Мочерного, Д.В. Полозенка, М.І. Савлука, В.М. Федосова; західних економістів Г. Асхауера, Б. Бухвальда, Ф. Мишкіна, Е. Ріда, П. Роуза, Дж. Сінкі, Тімоті У. Коха; російських вчених Е.Н. Василишена, Е.Ф. Жукова, В.І. Колесникова, В.В. Кисельова, О.І. Лаврушина, Г.С. Панової, В.М. Усоскіна.

Дуже важливо, щоб при дослідженні банківського капіталу урахувалася не тільки специфіка окремих елементів банківського капіталу, а й їх взаємозв'язок та взаємозалежність. Проте найчастіше у працях вітчизняних і зарубіжних вчених розглядаються лише деякі аспекти формування банківського капіталу. Проведені ними дослідження не враховували зовсім (або враховували недостатньою мірою) особливості функціонування банків в умовах розвитку економіки України на ринкових засадах. На цей час майже немає наукових праць, в яких би містилося комплексне дослідження економічної сутності банківського капіталу, формування власного капіталу банку та залучення ним коштів на депозитній і позичковій основі. І в нормативних актах, і в економічній літературі немає чіткого визначення поняття “банківський капітал”. Для його характеристики використовуються, зокрема, такі терміни, як “власний банківський капітал”, “банківські ресурси”, “ресурсна база банку”. Розуміння під банківським капіталом лише його власного капіталу не можна вважати аргументованим, оскільки, виступаючи у ролі фінансових посередників, банки оперують переважно залученими та запозиченими коштами. За рахунок операцій саме з цими коштами банки одержують основний прибуток. Натомість власний капітал банку становить порівняно незначну, хоча й важливу частину сукупного банківського капіталу, призначену передусім для захисту інтересів учасників і кредиторів банку і меншою мірою – для фінансового забезпечення своєї оперативної діяльності. Водночас через фіксацію розміру власного капіталу банків НБУ впливає на їх діяльність в цілому в загальносуспільних інтересах. Відсутність чіткого визначення поняття “банківський капітал” унеможливорює формування відповідної методологічної бази для дослідження практичних аспектів функціонування банківського капіталу.

За таких обставин комплексне, всебічне дослідження банківського капіталу з урахуванням особливостей функціонування банків України в умовах ринкової економіки набуває особливої важливості та актуальності. Наведені аргументи обумовили вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане відповідно до планів науково-дослідних робіт кафедри банківської справи Київського національного економічного університету і належить до теми “Банківська система України: її становлення та розвиток у перехідний період до ринкової економіки” (номер державної реєстрації 0196U023340), яка виконувалася кафедрою у 1996–2000 рр., входить до теми кафедри на 2001–2006 рр. “Грошово-кредитний механізм економічного зростання” (державний реєстраційний номер 0101U002946) та є складовою теми кафедри на 2000–2003 рр. “Грошово-кредитні відносини в умовах економічної трансформації” (державний реєстраційний номер 0101U002437).

Роль автора у виконанні цих тем полягала у здійсненні розробок, пов'язаних з удосконаленням теоретичних та практичних засад формування і функціонування банківського капіталу.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розроблення концепції формування банківського капіталу, визначення місця його складових в системі державних регулятивних заходів та обґрунтування визначення шляхів удосконалення формування банківського капіталу на основі узагальнення результатів аналізу існуючої практики в Україні та досвіду країн з розвинутою ринковою економікою.

Дисертаційне дослідження побудовано на послідовному аналізі базових понять і елементів, які характеризують банківський капітал у контексті основних тенденцій і закономірностей розвитку фінансового посередництва та відповідних особливостей розвитку банківської системи на ринкових засадах.

Мета дисертаційного дослідження визначила такі основні завдання, спрямовані на її досягнення:

- уточнення визначення терміна “банківський капітал”;
- розгляд та обґрунтування видів банківського капіталу як необхідних умов аналізу існуючої практики його формування та визначення пріоритетних шляхів її вдосконалення;
- уточнення визначення терміна “власний банківський капітал”, розгляд власного банківського капіталу як основи функціонування банків, регулювання банківської діяльності та здійснення нагляду за нею;
- поглиблення теоретичних засад заощаджень через уточнення їх категорійно-понятійного апарату та дослідження особливостей і впливу грошових заощаджень на формування банківського капіталу;
- дослідження депозитного формування капіталу банку з урахуванням особливостей функціонування українських банків в умовах ринкової економіки та розроблення пропозицій щодо вдосконалення формування банківського капіталу на депозитній основі;
- визначення ролі коштів, залучених банками через емісію власних боргових зобов'язань, а також міжбанківських кредитів у формуванні банківського капіталу та обґрунтування пріоритетних напрямів формування капіталу банку на позичковій основі;
- розроблення пропозицій щодо організації захисту прав і законних інтересів вкладників і кредиторів банку, а отже, й можливостей НБУ впливати на формування і функціонування банківського капіталу;
- обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення організації гарантування вкладів як основи забезпечення захисту інтересів фізичних осіб – вкладників банку та підвищення довіри до банківської системи загалом;
- визначення основних заходів щодо вдосконалення організації кредитних відносин з огляду на необхідність зниження кредитного ризику, що є необхідною умовою зміцнення банківської системи, а отже, й стимулювання формування та функціонування банківського капіталу.

Об'єктом дослідження є діяльність банків на грошовому ринку з акумуляції вільного грошового капіталу та розміщення його серед позичальників.

Предметом дослідження є специфічна сфера економічних відносин, що виникають між банками та іншими суб'єктами грошового ринку з приводу залучення та запозичення коштів для формування банківського капіталу.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою проведеного дослідження є загальнонаукові методи: системного підходу при дослідженні економічної сутності та формування банківського капіталу; історичного методу при визначенні понять “заощадження” та “банківський капітал”, а також при вивченні процесів залучення і запозичення банками грошових коштів, створення системи страхування вкладів; спостереження, порівняння, групування, аналізу і синтезу при дослідженні формування банківського капіталу в цілому та у розрізі складових елементів; моделювання при класифікації видів заощаджень, банківського капіталу, власного капіталу банку, депозитів та ощадних сертифікатів, банківських гарантій (поручительств).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробленні цілісної концепції вдосконалення механізму формування банківського капіталу в умовах функціонування банківської системи України на ринкових засадах. Наукову новизну дисертаційної роботи визначають такі основні положення:

- вперше запропоновано та використано комплексний підхід до дослідження економічної суті банківського капіталу. На відміну від існуючих підходів, що визначають розгляд лише деяких аспектів формування банківського капіталу, у дисертації всебічно досліджується його економічна сутність у взаємозв'язку з формуванням власного, залученого та позиченого банківського капіталу;

- запропоновано уточнене трактування банківського капіталу як грошових коштів та виражену у грошовій формі частку матеріальних, нематеріальних та фінансових активів, що перебувають у розпорядженні банків і використовуються ними для здійснення банківських операцій та надання послуг з метою одержання прибутку. На цій основі обґрунтовано теоретичні засади розмежування понять “банківські ресурси”, “банківський капітал”, “ресурсна база банку”. На відміну від існуючих підходів класифікації банківського капіталу за одним чи кількома ознаками, у дисертації запропоновано комплексний підхід щодо ознак класифікації, який дає змогу повніше розкрити економічну сутність банківського капіталу;

- набула подальшого розвитку методика оцінки власного банківського капіталу, що визначає рівень фінансової стійкості банківської системи. Це сприятиме підвищенню дієвості банківського регулювання та нагляду, а також посиленню рівня захисту інтересів вкладників і кредиторів банку;

- доведено, що проблема капіталізації не може бути розв'язана лише через централізацію банківського капіталу, створення на базі діючих банків банківських об'єднань, злиття чи приєднання банків. Банки повинні нарощувати капітал як за рахунок внутрішніх, так і зовнішніх джерел. Стратегічна орієнтація на великі банки повинна поєднуватися з розвитком середніх та малих банків. Головне, що потрібно враховувати, – дотримання прибуткової діяльності та мінімізація банківських ризиків, пов'язаних з незадовільним фінансово-господарським станом позичальників;

- дано нове теоретичне обґрунтування підходів до визначення суті заощаджень з позиції їхнього впливу на розв'язання завдань формування, розвитку та вдосконалення ресурсної бази банківської системи. На відміну від існуючих підходів про формування заощаджень лише у домашніх господарствах та за рахунок поточних доходів, у роботі пропонується визначення заощаджень як частини доходів суб'єктів економіки, що не використана на споживання, сплату податків і неподаткових платежів і призначена для забезпечення потреб у майбутньому. Це дало змогу розробити та запропонувати класифікацію видів заощаджень за ознаками, які безпосередньо впливають на практику формування ресурсної бази банківської системи;

- запропоновано уточнене трактування власного капіталу банку як грошових коштів і виражену у грошовій формі частину майна, які належать його власникам, забезпечують економічну самостійність і фінансову стійкість банку, використовуються для здійснення банківських операцій та надання послуг з метою одержання прибутку. Відповідно до цього

розроблено та запропоновано класифікацію видів власного банківського капіталу. Це дає змогу краще зрозуміти сутність цього поняття, сприятиме вдосконаленню практики формування та використання власного капіталу в цілому та у розрізі окремих його складників;

- уточнено визначення терміна “регулятивний капітал”. На відміну від існуючого підходу до регулятивного капіталу як простої сукупності основного та додаткового капіталу, зваженого на ризики, наведено у роботі визначення цього терміна дає змогу простежити економічну суть регулятивного капіталу, наголосити, що на ризики зважається не капітал банку, а його активи;

- розкриті переваги і вади, притаманні власному банківському капіталу, та обґрунтовані рекомендації подальшого вдосконалення його формування. На відміну від існуючих підходів, коли увага приділяється лише статутному капіталу, у дисертації запропоновані шляхи вдосконалення формування інших складників власного капіталу банку, зокрема резервного капіталу, спеціальних фондів і резервів;

- запропоновано підвищити ефективність депозитного формування банківського капіталу: шляхом визначення конкретних рекомендацій щодо вдосконалення існуючого порядку залучення вкладів; упровадження нових, нетрадиційних для українських банків операцій та послуг; розвиток договірної регулювання вкладних операцій;

- визначені слабкі та сильні сторони формування банківського капіталу на позичковій основі та обґрунтована доцільність удосконалення практики запозичення банками коштів, зокрема через емісію власних боргових зобов'язань та на умовах субординованого боргу;

- запропоновано змінити підхід до захисту прав і інтересів банку та його кредиторів. На відміну від існуючих підходів, що визначають захист інтересів лише вкладників банку, у дисертації визнається також доцільність захисту інтересів самого банку та його учасників і вкладників. Це дало змогу розробити рекомендації щодо вдосконалення таких заходів, як резервування банками частини залучених коштів, формування ними резервів для покриття можливих втрат за кредитними операціями, страхування банківських вкладів;

- обґрунтовано необхідність вдосконалення кредитних відносин банку з позичальниками з метою стимулювання накопичення й акумуляції тимчасово вільних грошових коштів юридичних та фізичних осіб. На відміну від існуючих підходів, які акцентують увагу на захисті прав позичальників, у дисертації наголошується, що поєднання інтересів банку, його учасників, вкладників та позичальників з урахуванням підвищеної відповідальності позичальника за повернення кредиту сприятиме розвитку ресурсної бази банківської системи.

Практичне значення одержаних результатів. Результатом вирішення комплексу поставлених у дисертації завдань є розроблена цілісна концепція вдосконалення механізму формування банківського капіталу в умовах становлення і розвитку якісно нового (ринкового) етапу функціонування банківської системи України, яка, на думку автора, матиме практичне значення для зміцнення банківської системи, підвищення її ролі у процесах економічних перетворень.

Пропозиції щодо вдосконалення резервування банками частини залучених ними коштів, рефінансування банків центральним банком та формування банками резервів для покриття можливих втрат за кредитними операціями, розрахунку регулятивного капіталу можуть знайти практичне застосування у діяльності НБУ. Це сприятиме підвищенню дієвості регулятивного впливу НБУ на банківську систему та підвищенню довіри вкладників і кредиторів до неї.

Визначені у дисертації положення з удосконалення формування статутного і резервного капіталу, залучення коштів населення у вклади та регулювання депозитних операцій, кредитних відносин з позичальниками, а також розвитку нетрадиційних операцій та послуг можуть застосовуватись у діяльності банківської системи й мати своїм результатом активізацію процесів формування її ресурсної бази.

Запропоновані у роботі рекомендації щодо вдосконалення ряду аспектів формування банківського капіталу на мікроекономічному рівні прийняті до впровадження в ВАТ Державний ощадний банк України (акт № 21–04 від 26.09.2002 р.), АКБ “ТАС-Комерцбанк” (довідка № 021340 від 3.12.2002 р.).

Пропозиції щодо вдосконалення діючої практики гарантування вкладів знайшли застосування у практичній діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (довідка № 013–3824 від 29.11.2002 р.).

Окремі положення дисертації були використані Асоціацією українських банків під час розроблення пропозицій щодо вдосконалення існуючої законодавчої бази, яка регулює банківську діяльність (довідка № 11 від 13.12.2000 р.).

Результати дисертаційного дослідження використовуються у навчальному процесі Київського національного економічного університету (акт № 3722 від 18.10.2002 р.) при розробленні методичного забезпечення й викладання навчальних дисциплін “Гроші та кредит”, “Банківські операції”, “Центральний банк і грошово-кредитна політика”, “Аналіз банківської діяльності”.

Апробація результатів дисертації. Основні положення роботи обговорювались на засіданнях кафедри банківської справи Київського національного економічного університету. Результати дисертаційного дослідження доповідалися та оприлюднені на вітчизняних і міжнародних науково-практичних і науково-методичних конференціях: Науково-методична конференція “Удосконалення змісту й методики викладання фінансово-банківських дисциплін за умов рівневої системи освіти” (Київський національний економічний університет, м. Київ, 21–22 жовтня 1997 р.); Міжнародна науково-практична конференція “Удосконалення обліку та аналізу господарської діяльності на основі впровадження нових Положень (стандартів) бухгалтерського обліку в Україні” (Київський національний економічний університет, м. Київ, 16–18 жовтня 2000 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція “Підприємництво в умовах трансформації економіки України” (Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, м. Київ, 10–11 листопада 2000 р.); Республіканська науково-практична конференція “Аудит як важливий інструмент ринкової економіки” (Житомирський інженерно-технологічний інститут, м. Житомир, 5–6 жовтня 2000 р.); Міжнародна науково-практична конференція “Ризикологія в економіці та підприємстві” (Київський національний економічний університет, м. Київ, 27–28 березня 2001 р.); VIII міжнародна науково-практична конференція “Теорія і практика управління організацією з погляду тисячоліть” (Київський політехнічний інститут, м. Київ, 24–26 травня 2001 р.); V міжнародна науково-практична конференція “Маркетинг: теорія і практика” (Київський національний економічний університет, м. Київ, 25–26 травня 2001 р.); Міжнародна науково-практична конференція “Проблеми розвитку іпотечного ринку та шляхи їх розв’язання” (Науково-дослідний фінансовий інститут при Міністерстві фінансів України, м. Київ, 7–8 грудня 2001 р.); Науково-практична конференція “Роль грошових заощаджень населення у розбудові економіки України” (Київський національний економічний університет, м. Київ, 19 лютого 2002 р.).

Публікації. Основні наукові і прикладні результати дисертаційного дослідження опубліковано у 46 наукових працях загальним обсягом особисто належних здобувачеві 69,55 друк. арк., з них одна індивідуальна монографія, три колективні підручники, один колективний навчальний посібник, 29 статей у провідних фахових наукових журналах і збірниках наукових праць, 6 у матеріалах та тезах конференцій, 6 публікацій – в інших виданнях.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація містить вступ, п’ять розділів, висновки, список використаних джерел та додатки. Загальний обсяг дисертації 372 сторінки. Робота налічує 45 таблиць на 28 сторінках і 14 рисунків на 8 сторінках. Список використаних джерел складається із 247 найменувань і займає 18 сторінок. Дисертація містить 14 додатків на 14 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету і завдання дослідження, сформульовано об’єкт, предмет і методи дослідження, відображено наукову

новизну, практичне значення, апробацію отриманих результатів та подано перелік публікацій за темою дисертації.

Розділ 1 “Теоретичні засади банківського капіталу в умовах ринкової економіки” присвячено науковому обґрунтуванню досягнення основної мети дисертації, що зумовлює необхідність з’ясування теоретичних аспектів суті банківського капіталу, а також впливу заощаджень на його формування.

Складність та багатогранність категорії “капітал” суттєво вплинули на трактування поняття “банківський капітал”, в яке (залежно від контексту) вкладається різний зміст. У вітчизняній і зарубіжній економічній літературі та практиці для характеристики банківського капіталу використовуються різні терміни, зокрема “сукупність грошових капіталів”, “банківські ресурси”, “власні кошти”, “ресурсна база банку”. Термін “ресурсна база банку” є найбільш придатним з погляду розроблення стратегічних засад формування банківських ресурсів порівняно з терміном “банківські ресурси”, що відображають кошти, які вже фактично перебувають у розпорядженні банків. Тобто термін “ресурсна база банку” характеризує можливість залучення банками з грошового ринку коштів, що вже беруть або ще не беруть участі в банківському обороті, створюючи засади розвитку та розширення банківської діяльності. Оскільки взагалі під ресурсами розуміють можливості, кошти, запаси чого-небудь, які можна використати в разі потреби, в дисертації під банківськими ресурсами розуміється сукупність грошових коштів та виражених у грошовій формі матеріальних, нематеріальних та фінансових активів, що перебувають у розпорядженні банків і можуть бути використані ними для здійснення банківських операцій та надання послуг.

Спираючись на визначення банківських ресурсів, критичне вивчення поглядів на поняття “банківський капітал” запропоновано визначення банківського капіталу, яке характеризує його як частину банківських ресурсів, що залучені банками в оборот і використовуються ними з метою одержання прибутку. Відтак у будь-який момент ресурси банку більші або дорівнюють його капіталу. Рівність означає, що всі наявні ресурси використовуються продуктивно, тобто для одержання прибутку. Зазначене дає змогу схематично зобразити взаємозв’язок між термінами “ресурсна база банку”, “банківські ресурси” та “банківський капітал” (рис. 1).

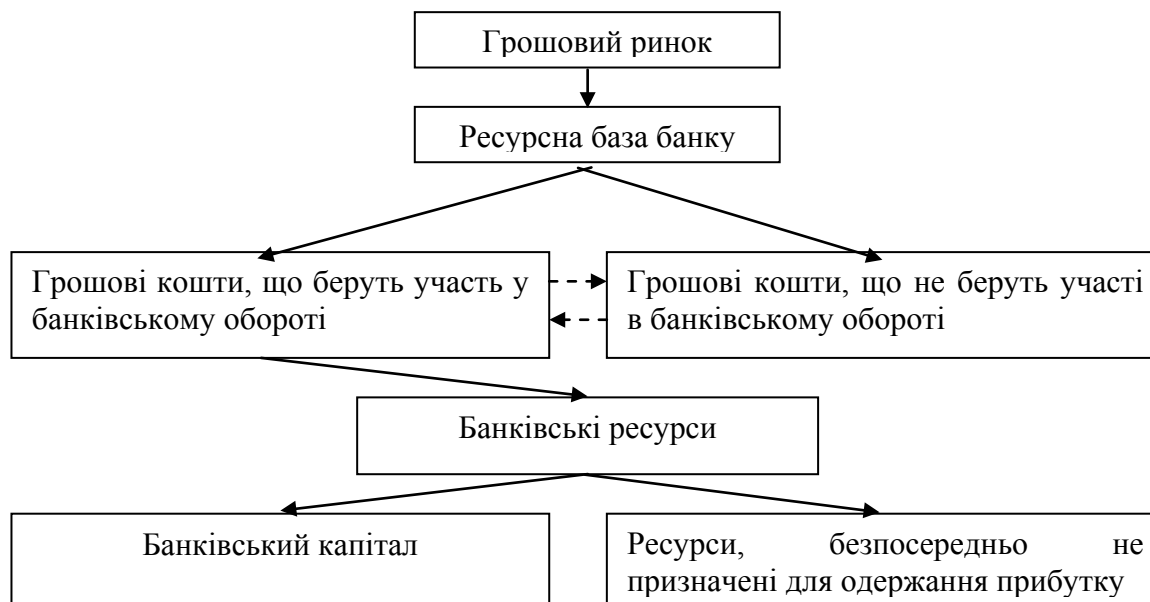

Рис. 1. Взаємозв’язок між термінами “ресурсна база”, “банківські ресурси” та “банківський капітал”

Питання класифікації банківського капіталу є дискусійним і недостатньо висвітленим в економічній літературі. Використовується один чи кілька критеріїв, переважно виокремлюються власний та залучений капітал. Такий підхід істотно обмежує можливості пізнання сутності,

закономірностей формування та функціонування банківського капіталу. Пропонується комплексна класифікація видів банківського капіталу за ознаками, безпосередньо пов'язаними з його функціонуванням.

Найсуттєвішою рисою банківського сектору України є його незначна питома вага в економіці, ізольованість від її реального сектору (див. табл. 1).

Таблиця 1

**МІСЦЕ ВЛАСНОГО БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ ТА НАДАНИХ
КРЕДИТІВ У ВАЛОВОМУ ВНУТРІШНЬОМУ ПРОДУКТІ УКРАЇНИ***

Показник	1997 р.	1998 р.	1999 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.
Валовий внутрішній продукт, млн грн.	93 365	102 593	130 442	170 070	204 190	220 556
Кредити, надані банками в економіку України, заборгованість на кінець періоду, млн грн.	7295	8873	11 787	19 121	27 792	41 199
Власний капітал банків, млн грн.	3 971	4 828	5 878	6 450	7 854	9 981
Питома вага у валовому внутрішньому продукті: кредитів, наданих банками в економіку України, %	7,8	8,6	9,0	11,2	13,6	18,7
власного капіталу банків, %	4,3	4,7	4,5	3,8	3,8	4,5

* Розраховано за: Бюлетень НБУ. — 2003. — № 1. — С. 51, 56, 91, 155.

Як видно із наведених у табл. 1 даних, власний капітал українських банків становить близько 5% від ВВП, тоді як у багатьох країнах з перехідною економікою цей показник наближається до 40%, а в розвинених – 80% і більше. Звісно, така банківська система не є і не може бути ефективним інструментом політики економічного розвитку країни. Отже, важливими проблемами вітчизняних банків залишаються підвищення якості активів та капіталізація банків.

Стабілізація та подальший розвиток банківської системи перебувають у тісному взаємозв'язку з нарощенням обсягів банківського капіталу. Воно повинно відбуватися не лише за рахунок власних джерел, залучених та позичених коштів, а й у результаті реорганізації банків через їх злиття чи приєднання, створення банківських об'єднань та входження банків до складу фінансово-промислових груп. Масштаби вітчизняної економіки вимагають і вимагатимуть у майбутньому наявності різних за розміром банків, що мають свою нішу. Великі банки спроможні підтримувати великі комерційні структури, кредитувати важливі програми, виконувати функції розрахункових центрів для клієнтів завдяки розвиненій мережі філій, упроваджувати в регіони новітні банківські продукти та технології, тобто стати справжніми фінансовими супермаркетами для клієнтів. Наявність середніх та малих банків має свої переваги: більшу гнучкість, керованість, ширші можливості щодо індивідуального підходу до потреб клієнтів. Головне, що потрібно враховувати, – це прибуткову діяльність банків, якої вони повинні беззаперечно дотримуватися.

Ефективність формування та використання банківського капіталу пов'язана не лише з операціями банків, а й з наданням клієнтам послуг. Водночас банківські операції та послуги взаємозв'язані, надаються клієнтам одночасно, в одному “пакеті”.

В Україні простежується тенденція поступового зменшення кількості зареєстрованих та діючих банків, а також їх трансформація із товариств з обмеженою відповідальністю в акціонерні, причому відкритого типу. Регіональне розміщення банків свідчить про їх

зосередженість у небагатьох регіонах, зокрема у м. Києві – понад 54% усієї кількості банків. Територіальна концентрація та деконцентрація банків має як переваги, так і вади, змушуючи банки приділяти підвищену увагу розвитку власної філійної мережі, удосконаленню її структури та управління. Стратегія регіонального розвитку банківської системи повинна виходити з принципу: банки для регіонів, а не регіони для банків.

Формування банківського капіталу відбувалося і відбувається у складних умовах реформування економіки держави. Соціально-економічна нестабільність країни протягом тривалого періоду, недосконалість правових та організаційних умов функціонування банківської системи негативно позначилися на капіталізації банків, їх фінансовій стійкості і фінансових результатах.

На банківський капітал суттєво впливають грошові заощадження, які утворюються у суспільстві. Попри поширене використання в економічній літературі та практиці терміна “заощадження” для досліджень у даній сфері характерним є відсутність чітко окреслених підходів до його трактування. Відтак пропонується виходити з таких основних положень: заощадження формуються не тільки у домашньому господарстві, а й у таких суб’єктів економіки, як фірми та держава; слід враховувати сукупні доходи суб’єктів ринку, а не лише поточні доходи або окремі їх види; одержувані суб’єктами економіки доходи виступають не тільки у грошовій формі та використовуються не лише на споживання, а й на сплату податків і неподаткових платежів. За такого підходу заощадження є частиною доходів суб’єктів економіки, не використаною на споживання, сплату податків і неподаткових платежів і призначеною для забезпечення потреб у майбутньому. Це дало змогу запропонувати в роботі комплексну класифікацію заощаджень за ознаками, що впливають на практику використання заощаджень під час формування ресурсної бази банків. Актуальним є групування заощаджень: за формою нагромадження (грошові, натурально-речові та фінансові активи); мотивами утворення (мотивовані та немотивовані); стимулами утворення (добровільні та вимушені); характером мобілізації (організовані та неорганізовані). Саме організовані грошові заощадження слугують найважливішою складовою ресурсної бази банківської системи. Здійснюючи посередницьку діяльність, банки забезпечують рух грошових потоків в економіці, сприяють поєднанню у неперервний процес виробництво, розподіл, обмін і споживання, а також перетворенню нагромадженої у грошовій формі вартості в капітал, спрямований на розвиток економіки.

Перед банками постають надзвичайно актуальні завдання мобілізації та ефективного перерозподілу коштів між секторами економіки, посилення їх ролі у формуванні та організованому використанні заощаджень населення, зміцнення позицій банків на грошовому ринку. Це можливо лише за умови достатньої стабільності та фінансової стійкості банківської системи, наявності довіри до неї населення та інших кредиторів через розміщення грошових коштів у банківських установах, подальшого розвитку грошового ринку та запровадження нових фінансових інструментів.

Розділ 2 “Механізм формування власного капіталу банку та шляхи його вдосконалення” містить дослідження власного банківського капіталу, який є фінансовою основою банку. Багатофункціональне призначення власного капіталу робить його неоднорідним за своїм складом і призначенням. Краще зрозуміти сутність власного капіталу банку дає змогу зроблена в роботі класифікація його за різними ознаками. Особливу увагу приділено поділу власного капіталу банку залежно від способу розрахунку на балансовий та регулятивний. Останній використовується органами банківського регулювання та нагляду, обчислюється за складною формулою, в основу якої покладено показник балансового власного капіталу. Цей показник потім коригується на різні статті балансу, що характеризують ризики банківської діяльності. У наведеному в Законі України “Про банки і банківську діяльність” визначенні регулятивного капіталу банку не простежується його економічна суть. Більше того, на ризики зважається не капітал банку, а його активи, що потім співвідносяться з розміром власного капіталу банку для визначення адекватності капіталу. Отже, регулятивний банківський капітал –

це капітал, який банк повинен мати у своєму розпорядженні, під час здійснення операцій чи надання послуг виходячи із вимог регулюючого органу.

Не слід вважати різницю між балансовим та регулятивним власним банківським капіталом своєрідним невикористаним потенціалом банків. Розмір регулятивного капіталу залежить також і від якості активів, а не лише від рівня балансового власного капіталу. Тому актуальною є проблема поліпшення структури активів банківської системи, а не лише зростання розміру власного банківського капіталу.

Досліджено способи визначення вартості власного капіталу банку. Значну увагу приділено способу регулюючих бухгалтерських процедур, сутність якого полягає в обчисленні розміру власного капіталу банку за правилами й вимогами НБУ. При визначенні алгоритму розрахунку власного капіталу банку НБУ дотримується основних положень Базельської угоди, постійно вдосконалюючи цей алгоритм. Однак цьому способу властиві вади. По-перше, розробляючи алгоритм розрахунку регулятивного капіталу банку, НБУ виходить із цілей органу, що здійснює регулювання та нагляд за банківською діяльністю, та з власної грошово-кредитної політики. По-друге, постійні зміни алгоритму розрахунку регулятивного капіталу утруднюють порівнянність при аналізі фінансового стану банку. По-третє, зазначений спосіб допускає включення деяких видів боргових зобов'язань і резервів на покриття збитків до складу регулятивного власного капіталу банку. Це може призвести та призводить до спотворення результатів діяльності банку, створити враження його благополучної діяльності.

Розмір статутного капіталу та/або власного капіталу банку повністю не гарантують його від фінансових проблем чи банкрутства. Практика свідчить, що серед ліквідованих українських банків були і великі банки зі значною сумою власного капіталу. Головне – у фінансовій стійкості банку, в прибутковій його діяльності, а не тільки в малому чи великому розмірі власного капіталу.

Створення спеціалізованих банків, зокрема з участю держави, сприятиме вирішенню питання інвестицій через поєднання державних ресурсів з ринковими методами управління, пошук привабливих об'єктів кредитування, залучення коштів не лише традиційними методами, а й за допомогою не традиційних для українських банків фінансових інструментів.

Здійснення внесків до статутного капіталу банку резидентами у гривнях, а нерезидентами – в іноземній вільно конвертованій валюті або у гривнях ставить резидентів і нерезидентів у нерівні умови, оскільки останні мають можливість вибору того, в якій валюті їм вигідніше здійснювати такі внески. За умови наявності у резидентів валюти на законних підставах слід надати їм право здійснювати внески до статутного капіталу банку також у вільно конвертованій валюті.

Акцентується увага на проблему захисту власного та статутного капіталу банку (табл. 2).

З даних табл. 2 видно, що, незважаючи на номінальне зростання обсягів власного та статутного капіталу українських банків, спостерігається реальне їх зниження в окремих звітних періодах за рахунок девальвації гривні. Так, втрата власного капіталу банків України у 1998 р. становила близько третини. І хоча у другому півріччі 1999 р. вдалося відновити тенденцію зростання реального власного капіталу банківської системи, його обсяг у доларовому еквіваленті в результаті девальвації гривні впродовж 1998–1999 рр. все ж зменшився майже наполовину, а статутний капітал – більш ніж на 20%. Тому пропонується надати можливість банкам хеджувати свій статутний капітал через зберігання його в іноземній валюті. Потрібно поставити в рівні умови банки з іноземним капіталом і вітчизняні банки, дозволивши останнім мати довгу відкриту валютну позицію на рівні всього (або частини) статутного капіталу, а також дозволити банкам здійснювати емісію власних акцій у вільно конвертованій валюті.

Удосконаленню механізму формування статутного капіталу, зростанню рівня капіталізації і захисту статутного капіталу від знецінення сприятиме, зокрема: створення банків у формі товариств з додатковою відповідальністю; введення порядку формування і збільшення статутного капіталу за рахунок оплати акцій (паїв) банківськими металами; включення до складу емісійного доходу банку-емітента сум перевищення виручки від повторного розміщення власних

акцій (паїв) над ціною їх зворотного викупу; звільнення від оподаткування податком на прибуток підприємств прибутку, який спрямовується на збільшення статутного капіталу банку через його реінвестування.

Таблиця 2

**ДИНАМІКА ОБСЯГІВ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ І
СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ БАНКІВ УКРАЇНИ ЗА 1994–2002 рр.***

Показник	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Власний капітал, млн грн.	365	1580	3156	3971	4828	5878	6450	7854	9981
Темп зростання, % до попереднього року	Ч	4,3 р.	199,7	125,8	121,6	121,7	109,7	121,8	127,1
Власний капітал, млн дол. США	350	881	1671	2091	1409	1127	1187	1482	1872
Темп зростання, % до попереднього року	Ч	2,5 р.	189,6	125,1	67,4	80,0	105,3	124,9	126,3
Сплачений статутний капітал, млн грн.	88	541	1098	1560	2107	2914	3666	4576	6003
Темп зростання, % до попереднього року	Ч	6,1 р.	2 р.	142,1	135,1	138,3	125,8	124,8	131,2
Сплачений статутний капітал, млн дол. США	81	302	581	821	615	559	674	864	1126
Темп зростання, % до попереднього року	Ч	3,7 р.	192,4	141,3	74,9	90,9	120,6	128,2	130,3

* Розраховано за: Бюлетень НБУ. — 2003. — № 1. — С. 155.

Призначення загальних резервів дублює призначення резервного капіталу, який також використовується для покриття можливих непередбачених ризиків від банківської діяльності. Відрахування як до резервного капіталу, так і до загальних резервів здійснюються за рахунок чистого прибутку, а при розрахунку регулятивного капіталу вони включаються до складу основного капіталу банку. За таких обставин доцільність збереження існуючої практики формування банками загальних резервів є сумнівною. Від такого порядку розрахунку розмір власного капіталу (за інших рівних умов) не зміниться, зміниться лише питома вага його складових.

Розділ 3 “Депозитне формування капіталу банку” присвячено вивченню особливостей залучення грошових коштів на вклади, які є головним джерелом банківських ресурсів. Дослідження сутності поняття “вклад” дає змогу зробити у роботі такі висновки: предметом угоди банківського вкладу є грошові кошти; вкладник вимагає повернення не самого вкладу, а його суми; кошти розміщуються на рахунках у банках, а не надаються їм в управління; поняття “депозит” більш ємне, ніж поняття “вклад”. З огляду на зазначене банківський вклад – це грошові кошти в готівковій або безготівковій формі, у національній або іноземній валюті, які розміщені власником або третьою особою за рахунок і за дорученням власника на рахунках у банку на договірних засадах на визначений строк або без зазначення такого строку і підлягають виплаті вкладникові (або за його дорученням іншій особі), як правило, з процентом.

Зазначені підходи до визначення сутності банківського вкладу дали змогу запропонувати у роботі комплексну класифікацію вкладів за різними ознаками, які суттєво впливають на організацію залучення банками коштів вкладників.

Вклади є важливим джерелом формування банківського капіталу. Однак їм притаманні певні вади. По-перше, депозитне залучення коштів пов’язане зі значними маркетинговими

зусиллями, грошовими та матеріальними витратами банків. Це ускладнює їм можливість у разі потреби оперативного залучати грошові кошти для здійснення банківських операцій та передбачених платежів. По-друге, одну частину залучених коштів банки повинні зберігати в Національному банку України, а за іншу здійснювати платежі до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. По-третє, депозитне залучення коштів залежить в основному від ініціативи потенційних вкладників, а не від банку, якому часто буває важко, а то й неможливо здійснити оперативне залучення коштів у вклади. І нарешті, слід ураховувати обсяги тимчасово вільних грошових коштів у межах окремо взятого регіону та країни в цілому.

Проте, незважаючи на вади, притаманні депозитному залученню коштів, банки повинні не тільки використовувати та вдосконалювати існуючі інструменти залучення вкладів, а й приділяти більше уваги впровадженню нових, нетрадиційних для них операцій і послуг в депозитній діяльності. Ці операції і послуги сприятимуть подальшому розвитку та вдосконаленню ресурсної бази банків, дадуть їм змогу залучити нових клієнтів, диверсифікувати свої доходи через збільшення частки непроцентних доходів, підвищити якість обслуговування клієнтів, залучити в активний обіг грошові кошти, що перебувають на руках у населення, а також сприятимуть захисту від інфляції заощаджень і мінімізації ризиків, пов'язаних з їх збереженням.

Упровадження в практику трастових послуг сприятиме вирішенню проблеми залучення до банківської системи грошових коштів, які перебувають у позабанківському обороті. Законодавча неврегульованість цих послуг в Україні призводила і призводить до суттєвих недоліків, зокрема неконтрольованого залучення коштів, розроблення фінансових схем, зовнішньо схожих з довірчими послугами. Тому доцільно законодавчо врегулювати надання довірчих послуг через прийняття відповідного законодавчого акту, який би враховував і зарубіжний досвід.

Політика депозитного формування банківського капіталу має бути спрямована на всебічне розширення безготівкової сфери розрахунків населення, забезпечення різноманітності умов банківських депозитів, які б ураховували потреби всіх соціальних верств та вікових категорій населення. Одним із найперспективніших способів залучення коштів до банків є поєднання депозитних та кредитних операцій, зокрема через використання залучених на депозитні та трастові рахунки коштів для фінансування будівництва та/або придбання житла для населення. Пріоритетним у вирішенні житлової проблеми має бути фінансування житлового будівництва за рахунок заощаджень населення, спеціалізованих державних та недержавних фондів, надання цільових кредитів, часом комбінуючи різні джерела фінансування. Створення в Україні трирівневої системи пенсійного забезпечення сприятиме не лише збереженню і примноженню коштів пенсійних фондів, а й допоможе залучити їх до житлового будівництва.

Запровадження вкладів з гнучкішими процентними ставками й умовами використання, які дають змогу поєднувати вклад до запитання зі строковим вкладом, дасть змогу банкам не тільки зберегти вкладників, а й розширити їх коло і обсяги залучених коштів. Перспективним має стати надання банками додаткових послуг та операцій за цими рахунками.

Розширенню ресурсної бази банків сприятиме розвиток факторингових операцій. Використовуючи факторинг без попередньої оплати, банк може отримати додаткові ресурси, а включивши в договір умову про регрес, суттєво зменшити кредитний ризик. Це дасть змогу банкам мобілізувати додаткові ресурси з мінімальним ризиком, одержуючи при цьому ще й комісійний дохід.

Збереження та розвиток ресурсної бази значною мірою залежать від розширення практики надання банками таких послуг, як посередницькі, консультаційні та інформаційні. Це сприятиме не тільки поліпшенню обслуговування клієнтів банку та залученню до нього нових, а й диверсифікації банківських доходів, що позитивно впливатиме на фінансову стійкість банку.

Банкам слід у своїй діяльності більше уваги приділяти розвитку операцій з банківськими металами, не зупиняючись на купівлі-продажі монет та зливків. Це дасть змогу банкам, зокрема, залучити нових клієнтів, диверсифікувати свої доходи через збільшення частки непроцентних доходів, підвищити якість обслуговування клієнтів, сприятиме захисту від інфляції заощаджень

та дасть можливість мінімізувати ризики, пов'язані з їх збереженням, а також залучити в активний обіг грошові кошти, що перебувають на руках у населення.

Незважаючи на підвищення ролі вкладів у банківському капіталі, депозити фізичних осіб ще не стали суттєвим чинником розвитку реального сектору економіки, оскільки мають здебільшого короткостроковий характер. Залученню у банківську систему коштів на тривалі строки сприятиме, зокрема, проведення пенсійної реформи і законодавче визначення гарантій і пільг щодо пенсійних заощаджень, підвищення довіри до банківської системи, забезпечення ефективності банківського регулювання та нагляду і системи гарантування вкладів, підвищення рівня реальних доходів населення, зниження податкового навантаження на доходи юридичних і фізичних осіб. Потрібно удосконалити договірне регулювання вкладних операцій через визначення в договорах механізмів зміни розміру процентної ставки, умов задоволення вимог повернення вкладів в іноземній валюті, а також розміру, порядку, способів та умов стягнення з банків пені за невиконання (неналежне виконання) ними зобов'язань щодо повернення суми депозиту та виплати процентів.

Розділ 4 “Формування банківського капіталу на позичковій основі” містить всебічний аналіз запозичення банками коштів. Зазначається, що проблеми поточної ліквідності та дотримання окремих економічних нормативів банки вирішують за допомогою міжбанківського кредитування. Використання міжбанківського кредиту дає можливість банку-позичальнику також виконувати вимоги центрального банку з обов'язкового резервування. Це пов'язано з тим, що для банку-позичальника такий кредит не є залученими коштами. Водночас міжбанківський кредит входить до складу кредитів, під які банки-кредитори повинні створювати резерв для покриття кредитних ризиків. Тому, приймаючи рішення про використання міжбанківських кредитів, банки повинні враховувати вплив цих факторів на ціну міжбанківських кредитів. Не раз траплялося, що банки з метою виконання резервних вимог і/або окремих економічних нормативів залучали кошти на короткий термін під процентні ставки, які істотно перевищували, наприклад, розмір облікової ставки НБУ. Це та зростання обсягів міжбанківських кредитів і депозитів у окремих банків може свідчити, зокрема, про наявність у них проблем з ліквідністю.

У дисертації проаналізована практика рефінансування банків центральним банком, зазначені її окремі вади. З метою удосконалення практики міжбанківського кредитування пропонується ширше використовувати зобов'язання суб'єктів господарювання як забезпечення кредитів рефінансування. Це сприятиме тіснішому взаємозв'язку між банками та реальною економікою, подальшому її розвитку, протидіятиме привілейованому становищу державних цінних паперів й уможливлуватиме гнучкіше управління банками своїми активами. Кроком уперед у питанні застави кредитів рефінансування може стати застосування методу багаторазового використання застави, тобто методу заставного пула. Суть його полягає у прийманні від банку-позичальника сукупних активів, які слугують забезпеченням усіх наданих НБУ кредитів рефінансування. Це сприятиме оперативнішому вирішенню питання про надання кредитів рефінансування, підвищить якість і зменшить витрати на здійснення перевірки предмета застави.

Доцільно вилучити з переліку вимог для одержання кредитів рефінансування вимогу щодо мінімального терміну діяльності банку, оскільки вона штучно, адміністративно обмежує доступ банків до таких кредитів. Більше того, кредити рефінансування надаються лише під забезпечення високоліквідних активів банку.

Запозичення коштів на умовах субординованого боргу для банків вигідне (порівняно з іншими методами збільшення капіталу) з кількох причин. Основні з них такі: субординовані зобов'язання менш ризиковані, ніж, наприклад, акції банку, оскільки мають нижчий рівень доходності та є дешевшим (порівняно з емісією акцій) джерелом формування банківського капіталу; проценти за субординованим боргом сплачуються за рахунок збільшення валових витрат банку; боргові зобов'язання не надають їх власникам права на управління банком, тобто перед акціонерами не виникає загроза втрати контролю над банківською установою; механізм залучення грошових коштів на умовах субординованого боргу простіший за застосовуваний,

наприклад, у разі емісії акцій; запозичення коштів на умовах субординованого боргу є прийнятнішим для банків також з огляду на складну економічну ситуацію в Україні, за якої банківським установам проблематично розміщувати акції, оскільки їх придбання можливе лише за рахунок власних коштів акціонерів (учасників).

Водночас запозичення коштів на умовах субординованого боргу має й певні вади, а саме: не всі банки можуть сповна користуватися цим джерелом формування банківського капіталу, оскільки потрібна наявність довіри інвесторів до країни та до конкретного банку; деякі умови запозичення коштів на умовах субординованого боргу дають змогу окремим банкам зловживати цим елементом банківського капіталу при підрахунку розміру регулятивного капіталу.

Необхідно законодавчо врегулювати діяльність окремих небанківських фінансових установ, прийнявши відповідні законодавчі акти, зокрема закони України “Про недержавні пенсійні фонди”, “Про довірче управління майном”, “Про захист прав громадян-інвесторів на фондовому ринку”. Розбудова пенсійних та інвестиційних фондів, довірчих установ дасть змогу, зокрема, сконцентрувати значні суми грошових доходів населення в легальному секторі економіки, вивести частину коштів з її тіньового сектору, зміцнити ресурсну базу банківської системи.

Подальший розвиток формування банківського капіталу на позичковій основі повинен враховувати таке: доцільність скасування заборони на емісію банківських векселів; необхідність розмежування правової природи банківських сертифікатів залежно від того, на користь фізичної чи юридичної особи вони випускаються; необхідність законодавчого врегулювання переліку гібридних капітальних інструментів, які можуть використовуватися для запозичення коштів.

Потреба запозичення коштів з міжнародних фінансових ринків з’явиться в українських банків лише тоді, коли їм будуть конче потрібні такі розміри грошових коштів, яких на вітчизняному ринку не можна буде запозичити. Водночас, враховуючи світові інтеграційні процеси, українським банкам слід перейнятися вивченням та впровадженням у свою діяльність зарубіжного досвіду запозичення коштів на міжнародних фінансових ринках.

Розділ 5 “Захист прав і законних інтересів банків, їх учасників і вкладників як необхідна умова стабільності ресурсної бази банків” містить дослідження особливостей організації захисту прав та інтересів банків, їх учасників і кредиторів як необхідної умови стабільності формування банківського капіталу.

Багато аспектів діяльності господарських товариств нині взагалі не регламентуються, що дає декому змогу нехтувати або прямо порушувати права та законні інтереси учасників банку. Пропонується віднести до компетенції загальних зборів учасників прийняття рішення про призначення і звільнення голови та членів правління банку. Проблему участі дрібних учасників у контролі за діяльністю банку слід розв’язувати через установлення та дотримання вимог стосовно розкриття банками інформації про фінансово-господарську діяльність і забезпечення представництва дрібних учасників у складі спостережної ради банку. Пропонується врегулювати відповідальність між органами управління банком.

Доцільність використання в сучасній банківській практиці обов’язкових резервних вимог викликає численні дискусії. Не слід повністю відмовлятися від використання цих вимог. Потрібно вдосконалювати механізм використання нормативів обов’язкового резервування з урахуванням реалій, що складаються в економіці та на грошовому ринку. Слід увести плату за зберігання банками обов’язкових резервів у НБУ та формувати обов’язкові резерви у тій валюті, в якій банками залучені кошти.

Обґрунтовується доцільність відмови від обов’язковості незалежної оцінки майна та майнових прав, що передаються у заставу банку (за винятком державного майна та майна, що є комунальною власністю). Вбачається за доцільне створення загальних (колективних) резервів під активи, класифіковані з погляду рівня ризику. Резерви відображатимуть ризик втрат не за конкретним активом, а за їх групою з приблизно рівними параметрами кредитного ризику.

З критичних позицій аналізується існуюча практика страхування вкладів фізичних осіб. З метою підвищення довіри вкладників-фізичних осіб до банківської системи, а також

удосконалення практики страхування їхніх вкладів пропонується: надати Фонду гарантування вкладів фізичних осіб право переважного і безумовного задоволення вимог до банку-банкрута перед іншими кредиторами однієї черги; система страхування вкладів повинна охоплювати всі фінансово-кредитні установи, які мають ліцензію на здійснення операцій із залучення коштів фізичних осіб; законодавчо обмежити частку державних цінних паперів в активах Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, розмішувати частину його коштів у вільно конвертовану валюту та в короткострокові й довгострокові надійні та ліквідні активи, які б забезпечили можливість формувати стабільну дохідну частину вкладень Фонду; запровадити гнучку систему встановлення розміру регулярних зборів до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб через диференціацію цього розміру залежно від ступеня ризикованості діяльності конкретного банку, використовуючи для цього економічні нормативи, що регулюють діяльність банку.

Значна увага приділена кредитним відносинам та їх впливу на розвиток ресурсної бази банків. Правові засади надання, використання і повернення банківського кредиту мають ґрунтуватися на поєднанні інтересів банку, його учасників, вкладників і позичальників з урахуванням загальнодержавних інтересів. Їх узгодження неможливе без системного регулювання кредитних відносин, встановлення підвищеної відповідальності позичальника за своєчасне і повне повернення кредиту. Тому вказано на доцільність забезпечити системний підхід до правового регулювання банківського кредитування, законодавчо закріпити принцип підвищеної відповідальності позичальника за повне і своєчасне повернення банківського кредиту.

Доцільним є переважне застосування пені (замість підвищення розміру процентної ставки за кредит) в разі невиконання або неналежного виконання позичальником умов кредитної угоди.

Потрібно спростити механізми передання у власність банку заставленого майна та реалізації предмета застави у разі неповернення боргу позичальником. Доцільно законодавчо врегулювати питання порушення процедури банкрутства за умови, якщо боржник не повернув кредитодавцю борг у розмірі меншому, ніж триста мінімальних заробітних плат.

Доцільним видається створення спеціалізованих установ, які працювали б за схемою застав. Зокрема, передбачити можливість перепродажу банками ненадійних активів таким установам, які б, у свою чергу, займалися усім ланцюжком процедури компенсації цих активів, із судовою процедурою включно.

У разі несвоєчасного погашення кредиту або процентів за його користування надати право всім банкам-кредиторам (а не лише тим з них, які одночасно є банком-кредитором та обслуговуючим боржника банком) видавати наказ про примусову оплату боргового зобов'язання.

Низька активність банків і суб'єктів господарювання у галузі банківських гарантій викликані недосконалістю українського законодавства. У ньому поняття "гарантія" сформульоване неясно і недостатньо повно, оскільки правила чинного законодавства про поруку поширюються на гарантію. Це обмежує застосування різних видів гарантій (зокрема, безумовних) та слугує однією з причин недовіри іноземних банків та компаній до гарантій українських банків. Потрібно законодавчо врегулювати визначення поняття "гарантія", з урахуванням при цьому досвіду економічно розвинутих країн, і в сфері банківських гарантій у тому числі.

ВИСНОВКИ

У дисертації проведено теоретичне дослідження і нове вирішення наукової проблеми, що виявляється у визначенні основних аспектів функціонування банківського капіталу в умовах економічних перетворень і подальшого розвитку економіки України на ринкових засадах. Це дало змогу сформулювати ряд висновків концептуально-теоретичного, методологічного та науково-практичного характеру, що забезпечує вирішення основних завдань роботи відповідно до поставленої мети дисертації.

1. Спроможність банків здійснювати свою діяльність, фінансова стійкість банківської системи, її місце і роль у процесах економічних перетворень і подальшому розвитку економіки країни значною мірою залежать від банківського капіталу. Дослідження сутності та функціонування банківського капіталу є необхідною умовою підвищення довіри кредиторів до банківської системи, а також її ролі у процесах економічних перетворень. Запропоновано таке формулювання сутності банківського капіталу: банківський капітал – це грошові кошти та виражена у грошовій формі частка матеріальних, нематеріальних і фінансових активів, що перебувають у розпорядженні банків і використовуються ними для здійснення операцій з розміщення коштів і надання послуг з метою одержання прибутку.

2. Обґрунтовано засади розмежування понять “банківські ресурси”, “банківський капітал”, “ресурсна база банку”. Термін “ресурсна база банку” є найбільш придатним з погляду розроблення стратегічних засад формування банківських ресурсів порівняно з терміном “банківські ресурси”, що відображають кошти, які вже фактично перебувають у розпорядженні банків. Термін “ресурсна база банку” характеризує можливість залучення банками з грошового ринку коштів, створюючи засади розвитку та розширення банківської діяльності.

3. Підвищенню ефективності механізму формування банківського капіталу сприятиме запропонована класифікація видів банківського капіталу. Особливу увагу приділено класифікації банківського капіталу за джерелом утворення. Це дозволило визначити переваги, недоліки та перспективи розвитку власного, залученого та позиченого банківського капіталу.

4. Основою формування банківського капіталу, подальшого розвитку та удосконалення ресурсної бази банківської системи є грошові заощадження. Визначаючи суть заощаджень, пропонується виходити з таких основних положень: заощадження формуються не тільки у домашньому господарстві, а й у таких суб'єктів економіки, як фірми та держава; слід урахувати сукупні доходи суб'єктів ринку, а не лише поточні доходи або окремі їх види; одержувані суб'єктами економіки доходи виступають не тільки у грошовій формі та використовуються не лише на споживання, а й на сплату податків і неподаткових платежів. За такого підходу заощадження є частиною доходів суб'єктів економіки, не використаною на споживання, сплату податків і неподаткових платежів і призначеною для забезпечення потреб у майбутньому. Дослідження суті заощаджень та їх класифікація за різними ознаками є необхідною умовою визначення шляхів підвищення ролі банків у формуванні та організованому використанні заощаджень, зміцнення позицій банків на грошовому ринку. Актуальним є групування заощаджень: за формою нагромадження; мотивами утворення; стимулами утворення; характером мобілізації.

5. Власний капітал є фінансовою основою банку, а багатофункціональне призначення робить його неоднорідним за своїм складом. Основою підвищення ролі власного капіталу має стати удосконалення механізму формування статутного капіталу та інших його складників. Удосконаленню механізму формування власного капіталу банку сприятиме, зокрема: створення банків у формі товариств з додатковою відповідальністю; введення порядку формування і збільшення статутного капіталу за рахунок оплати акцій (паїв) банківськими металами; створення спеціалізованих банків з участю держави; введення порядку здійснення резидентами внесків до статутного капіталу банку у вільно конвертованій валюті; включення до складу емісійного доходу банку-емітента сум перевищення виручки від повторного розміщення власних акцій (паїв) над ціною їх зворотного викупу.

6. Незважаючи на підвищення ролі вкладів населення у формуванні банківського капіталу, існують чинники, що стримують приплив коштів до банківської системи. Розвитку депозитного формування банківського капіталу сприятиме таке: запровадження вкладів з гнучкішими процентними ставками й умовами використання; розширення безготівкової сфери розрахунків населення; забезпечення різноманітності умов вкладів, які б ураховували потреби всіх соціальних верств та вікових категорій населення; вдосконалення договірної регулювання вкладних операцій через визначення в договорах механізмів зміни розміру процентної ставки, а також розміру, порядку, способів та умов стягнення з банків пені за невиконання (неналежне

виконання) ними зобов'язань щодо повернення суми депозиту та виплати процентів; впровадження у практику нових, не традиційних для вітчизняних банків операцій і послуг; поєднання вкладних операцій з контролем за цільовим використанням залучених коштів, зокрема зі споживчим кредитуванням.

7. З'ясовано, що міжбанківський кредит дає змогу українським банкам розв'язувати проблеми поточної ліквідності та дотримання деяких економічних нормативів, які регулюють банківську діяльність. Удосконаленню практики міжбанківського кредитування сприятиме ширше використання боргових зобов'язань суб'єктів господарювання та сум обов'язкового резервування залучених коштів як забезпечення кредитів рефінансування, а також застосування методу багаторазового використання застави (методу заставного пула).

8. Обгрунтовано, що напрямами удосконалення запозичення банками коштів на грошовому ринку є: скасування заборони на емісію банками векселів; розмежування правової природи банківських сертифікатів; упровадження фінансового інжинірингу; оптимізація практики запозичення коштів на умовах субординованого боргу; розбудова небанківських фінансових установ – пенсійних та інвестиційних фондів, довірчих установ.

9. Удосконалення формування банківського капіталу неможливе без підвищення довіри до банків з боку юридичних та фізичних осіб, без захисту прав та інтересів учасників і кредиторів банку, а також самого банку. Неврегульованість низки аспектів діяльності банків дає змогу нехтувати або прямо порушувати права та законні інтереси учасників банку. Слід віднести до компетенції загальних зборів призначення та звільнення голови та членів правління банку, законодавчо врегулювати відповідальність між органами управління банку, законодавчо закріпити особливості створення і функціонування кооперативних банків.

10. Не всі завдання, які стоять перед банківською системою, можна вирішити через механізм ринкового саморегулювання, необхідно використовувати механізм державного регулювання. Потрібно удосконалювати порядок використання нормативів обов'язкового резервування з урахуванням реалій, що складаються в економіці та на грошовому ринку. Слід увести плату за зберігання банками обов'язкових резервів у НБУ та формувати обов'язкові резерви у тій валюті, в якій банками залучені кошти. Доцільно відмовитися від обов'язкової незалежної оцінки майна та майнових прав, що передаються у заставу банку під час кредитування суб'єктів господарювання (за винятком державного та комунального майна). Формування резервів на покриття збитків від активів слід здійснювати у повному обсязі за рахунок валових витрат банку.

11. Перспективи удосконалення формування банківського капіталу значною мірою залежать від гарантування вкладів фізичних осіб. Недостатня захищеність банківських вкладів негативно відображається на ресурсній базі банків, а також довіри до них вкладників. Вирішення цієї проблеми полягає в оптимізації та удосконаленні практики гарантування вкладів фізичних осіб. Обгрунтовано доцільність, зокрема, таких заходів: встановлення розміру регулярних зборів до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб через диференціацію цього розміру залежно від ступеня ризиковості діяльності конкретного банку; охоплення системою страхування вкладів всіх фінансово-кредитних установ, які мають ліцензію на здійснення операцій із залучення коштів фізичних осіб; створення банками фондів добровільного страхування вкладів.

12. Обгрунтування шляхів удосконалення формування банківського капіталу, підвищення довіри до банківської системи пов'язане з подальшим розвитком кредитних відносин між банками і кредитоодержувачами. Такий розвиток доцільно розглядати у двох напрямках: удосконалення діючої практики кредитування банками юридичних і фізичних осіб; підвищення відповідальності позичальників за невиконання або неналежне виконання взятих на себе зобов'язань, зокрема несвоєчасне та неповне повернення банківських кредитів. Запропоновано: створити бюро кредитних історій з метою накопичення і обміну інформацією про кредитоспроможність клієнтів банку; розробити ефективну систему реєстрації прав на нерухомість; спростити процедуру оформлення застави й реалізації заставного майна; законодавчо врегулювати порушення процедури банкрутства за умови, якщо боржник не

повернув банку борг у розмірі меншому, ніж триста мінімальних заробітних плат; законодавчо врегулювати кредитні відносини, зокрема шляхом прийняття закону “Про банківський кредит”.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія, підручники, навчальні посібники:

1. Алексєєнко М. Д. Капітал банку: питання теорії і практики: Монографія. – К.: КНЕУ, 2002. – 276 с. – 18,9 друк. арк.
2. Фомина Л. М., Алексєєнко М. Д. Учет в банках: Учебник. – К.: Выща шк. Изд-во при Киев. ун-те, 1988. – 304 с. – 17,55 друк. арк. (Особистий внесок: розділи “Документация, документооборот и контроль в банках”, “Расчетные операции”, “Учет операций по краткосрочному кредитованию”, “Учет эмиссионных операций”, “Учет операций с иностранной валютой и драгоценными металлами” – 6,8 друк. арк.).
3. Національний банк і грошово-кредитна політика: Підручник / За ред. А.М. Мороза та М.Ф. Пуховкіної. – К.: КНЕУ, 1999. – 368 с. – 27,74 друк. арк. (Особистий внесок: суть і види обліку, організація обліку в банках та його методичне і нормативно-правове забезпечення; суть, призначення, класифікація звітності банків та порядок її подання; суть і організаційні форми контролю – 2,41 друк. арк.).
4. Банківські операції: Підручник / А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна та ін.; За ред. А.М. Мороза. – К.: КНЕУ, 2000. – 384 с. – 28,31 друк. арк. (Особистий внесок: розділ “Нетрадиційні банківські операції та послуги” – 2,88 друк. арк.).
5. Аналіз діяльності комерційного банку: Навчальний посібник / За ред. Ф.Ф. Бутинця та А.М. Герасимовича. – Житомир: ПП “Рута”, 2001. – 384 с. – 25,4 друк. арк. (Особистий внесок: параграф “Теоретичний і методологічний аспекти аналізу власного капіталу” – 2,32 друк. арк.).

Статті в наукових фахових виданнях:

6. Алексєєнко М. Д., Ольшанский В. А. Совершенствовать порядок оплаты товаров с рассрочкой платежа // Деньги и кредит. — 1988. — № 1. — С. 42, 43. – 0,2 друк.арк. (Особистий внесок: аналіз та шляхи удосконалення продажу товарів в кредит – 0,1 друк. арк.).
7. Ярмук В.Н., Алексєєнко М.Д., Ольшанский В.А. Потребительский кредит и развитие агропромышленного комплекса // Экономика и организация сельского хозяйства: Респ. межвед. тематич. науч. сб. – Вып. 84. – К.: Урожай, 1989. – С. 23, 24. – 0,2 друк. арк. (Особистий внесок: пропозиції щодо удосконалення споживчого кредитування населення – 0,1 друк. арк.).
8. Алексєєнко М. Д., Ольшанский В. А. О сущности потребительского кредита // Хозрасчет, финансы и кредит: Респ. межвед. науч. сб. — Вып. 32. — К.: Одесса: Лыбидь, 1991. — С. 120—124. – 0,3 друк. арк. (Особистий внесок: формулювання сутності споживчого кредиту та типів кредитних відносин, у яких населення виступає позичальником – 0,2 друк. арк.).
9. Сенищ П.М., Ричаківська В.І., Алексєєнко М.Д. Теоретичні аспекти реформування бухгалтерського обліку в банках // Вісник НБУ. – 1997. - № 11. – С. 3-9. – 1,2 друк.арк. (Особистий внесок: суть обліку в банках та його організація в центральному та комерційних банках – 0,9 друк. арк.).
10. Романик М.Р., Алексєєнко М.Д. Організація, форми та методи ревізійної роботи в банках // Вісник НБУ. – 1998. - № 5. – С. 34-37. – 0,5 друк. арк. (Особистий внесок: суть і форми контролю, організація ревізійної роботи в банках – 0,4 друк. арк.).
11. Воронова Л.В., Алексєєнко М.Д. Суть, завдання і значення звітності // Вісник НБУ. – 1998. - № 9. – С. 49-51. – 0,51 друк. арк. (Особистий внесок: класифікація банківської звітності, вимоги до неї та порядок подання – 0,4 друк. арк.).
12. Ричаківська В.І., Алексєєнко М.Д. Ощадні (депозитні) сертифікати: суть та фінансовий облік // Вісник НБУ. – 1999. – № 5. – С. 28–31. – 0,5 друк.арк. (Особистий внесок: сутність та класифікація видів ощадних сертифікатів, їх відображення в обліку – 0,4 друк. арк.).

13. Алексеєнко М.Д. Заощадження населення та операції банків з дорогоцінними металами // *Финансовые услуги*. — 1999. — № 3–4. — С. 39–43. — 0,57 друк. арк.
14. Алексеєнко М.Д. Окремі питання договірної регулювання вкладних операцій // *Вісник НБУ*. — 1999. — № 9. — С. 36–38. — 0,43 друк. арк.
15. Алексеєнко М.Д. Суть та роль фінансового інжинірингу // *Вчені записки: Наук.зб. Вип. 2/ Відп. ред. В.С. Савчук*. — К.: КНЕУ, 1999. — С. 88–91. — 0,39 друк. арк.
16. Алексеєнко М.Д. Про деякі питання забезпечення виконання кредитних зобов'язань // *Вісник Тернопільської академії народного господарства: Наук. журн.* — Вип. 9. — Тернопіль: ТАНГ, 2000. — С. 215–218. — 0,29 друк. арк.
17. Алексеєнко М. Д. Банківські гарантії та поручительства // *Фінанси України*. — 2000. — № 7. — С. 112–118. — 0,51 друк. арк.
18. Алексеєнко М. Д. Споживчий кредит та забезпечення житлом населення України // *Вісник НБУ*. — 2000. — № 9. — С. 26–29. — 0,57 друк. арк.
19. Алексеєнко М. Д. Сутність і роль заощаджень в умовах ринкової економіки // *Економіка України*. — 2000. — № 11. — С. 23–30. — 0,78 друк. арк.
20. Алексеєнко М.Д. Сутність факторингу та форфейтингу // *Проблеми формування ринкової економіки: Міжвід. наук. зб. Вип. 8/ Відп. ред. С.Ф. Покропивний*. — К.: КНЕУ, 2000. — С. 309–317. — 0,54 друк. арк.
21. Алексеєнко М.Д. Вплив посередницьких, консультаційних та інформаційних послуг на формування банківських ресурсів // *Економіка та підприємництво: Зб. наук. праць. Вип. 4/ Відп. ред. С.І. Дем'яненко*. — К.: КНЕУ, 2000. — С. 165–170. — 0,32 друк. арк.
22. Алексеєнко М. Д. Сутність та види банківських вкладів // *Наукові записки: Зб. наук. праць Тернопільської академії народного господарства*. — Вип. 9. — Тернопіль: Економічна думка, 2001. — С. 92–94. — 0,22 друк. арк.
23. Алексеєнко М. Д. Економічна суть банківського капіталу // *Вчені записки: Наук. зб.* — Вип. 3/ Відп.ред. В.С. Савчук. — К.: КНЕУ, 2001. — С. 110–114. — 0,52 друк. арк.
24. Алексеєнко М.Д. Структура капіталу комерційного банку // *Фінанси України*. — 2001. — № 4. — С. 123–131. — 0,65 друк. арк.
25. Алексеєнко М.Д. Оцінка власного капіталу банку за допомогою методу коефіцієнтів // *Стратегія економічного розвитку України: Наук. зб.* — Вип. 4 / Відп. ред. О.П. Степанов. — К.: КНЕУ, 2001. — С. 288–293. — 0,47 друк. арк.
26. Алексеєнко М.Д. Вплив обов'язкових резервів на ресурсну базу комерційних банків // *Стратегія економічного розвитку України: Наук. зб.* Вип. 5 / Відп. ред. О.П. Степанов. — К.: КНЕУ, 2001. — С. 296–302. — 0,5 друк. арк.
27. Алексеєнко М.Д. Трастові послуги та залучення коштів банками // *Банківська справа*. — 2001. — № 2. — С. 38–41. — 0,5 друк. арк.
28. Раєвський К.Є., Алексеєнко М.Д. Роль субординованого капіталу у формуванні ресурсної бази банків // *Вісник НБУ*. — 2001. — № 9. — С. 18–20. — 0,35 друк. арк. (Особистий внесок: сутність та практика використання субординованого капіталу банками при формуванні банківського капіталу — 0,3 друк. арк.).
29. Алексеєнко М.Д. Проблеми міжбанківського кредитування в Україні // *Стратегія економічного розвитку України: Наук. зб.* — Вип. 6 / Відп. ред. О.П. Степанов. — К.: КНЕУ, 2001. — С. 449–458. — 0,84 друк. арк.
30. Алексеєнко М. Д. Банківський капітал: види та їх характеристика // *Стратегія економічного розвитку України: Наук. зб.* — Вип. 7/ Відп. ред. О.П. Степанов. — К.: КНЕУ, 2001. — С. 522–533. — 0,82 друк. арк.
31. Алексеєнко М.Д. Питання формування банками резервів під кредитні ризики // *Проблеми формування ринкової економіки: Міжвід. наук. зб.* — Вип. 9 / Відп. ред. О.О. Беляєв. — К.: КНЕУ, 2001. — С. 352–361. — 0,6 друк. арк.
32. Алексеєнко М. Д. Страхування вкладів фізичних осіб: практика та шляхи її вдосконалення // *Економіка України*. — 2002. — № 3. — С. 17–23. — 0,69 друк. арк.

33. Алексеєнко М.Д. Статутний капітал банку та вдосконалення механізму його формування // Стратегія економічного розвитку України: Наук.зб. – Вип. 2 (9)/ Відп. ред. О.П. Степанов. – К.: КНЕУ, 2002. – С. 281–291. – 0,92 друк. арк.

34. Алексеєнко М. Д. Залучення банками коштів шляхом емісії боргових зобов'язань // Вчені записки: Наук.зб. Вип. 4/ Відп. ред. В.С. Савчук. – К.: КНЕУ, 2002. – С. 167–171. – 0,45 друк. арк.

Публікації в інших виданнях:

35. Основы банковского дела / Под ред. А.Н. Мороза. – К.: Либра, 1994. – 330 с. – 19,53 друк. арк. (Особистий внесок: глава “Формирование капитала коммерческих банков” – 1,3 друк. арк.).

36. Збірник виробничих ситуацій з навчальної дисципліни “Банківські операції” / Керівник авт. кол. А.М. Мороз – К.: КНЕУ, 1998. – 380 с. – 22,09 друк. арк. (Особистий внесок: розділи “Ресурси комерційних банків, їх формування та прогнозування”, “Безготівкові розрахунки”, “Гарантійні і трастові послуги комерційних банків”, “Менеджмент активів і пасивів у комерційному банку” – 2,4 друк. арк.).

37. Енциклопедія банківської справи України / Редкол.: В.С. Стельмах та ін. – К.: Молодь, Ін Юре, 2001. – 680 с. – 71,4 друк. арк. (Особистий внесок: терміни – акціонерний капітал; депозитні операції; довірчі послуги; заощадження та ін. – 1,2 друк. арк.).

38. Алексеєнко М.Д., Ольшанський В.А., Лилак Д.Д., Першиков Е.В. Кредит і кредитні правовідносини: економічна природа і практика законодавчого регулювання. – К.: Козаки, 1996. – 144 с. – 15,12 друк.арк. (Особистий внесок: економічна характеристика кредиту та питання законодавчого регулювання кредитних правовідносин – 10,4 друк. арк.).

39. Алексеєнко М.Д., Ольшанський В.А., Ярмак В.М. Грошові заощадження населення. – К.: Т-во “Знання України”, 1991. – 64 с. – 3,75 друк. арк. (Особистий внесок: економічна природа заощаджень населення, операції по вкладах та з цінними паперами – 3,2 друк. арк.).

40. Алексеєнко М.Д., Ольшанський В.А., Ярмак В.Н. Кредитование населения Сберегательным банком СССР. – К.: Об-во “Знание” УССР, 1989. – 48 с. – 2,89 друк.арк. (Особистий внесок: сутність та значення споживчого кредиту, практика кредитування населення на споживчі потреби та шляхи її удосконалення – 2,4 друк. арк.).

41. Алексеєнко М.Д. Аудит статутного капіталу комерційного банку // Аудит як важливий інструмент ринкової економіки: Збірник тез та текстів виступів на республіканській науково-практичній конференції з аудиту, 5–6 жовтня 2000 р. – Житомир: ЖІТІ, 2000. – С. 40–44. – 0,26 друк. арк.

42. Алексеєнко М.Д. Аналіз практики формування статутного капіталу комерційного банку // Удосконалення обліку та аналізу господарської діяльності на основі впровадження нових Положень (стандартів) бухгалтерського обліку в Україні: Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, 16–18 жовтня 2000 р. – К.: КНЕУ, 2000. – С. 134–135. – 0,1 друк. арк.

43. Алексеєнко М.Д. Формування резервів як спосіб зниження кредитного ризику // Ризикологія в економіці та підприємстві: Збірник наукових праць за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції, 27–28 березня 2001 р. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 23–24. – 0,1 друк. арк.

44. Алексеєнко М.Д. Управління залученими коштами банку // Теорія і практика управління організацією з погляду тисячоліть: Матеріали VIII міжнародної науково-практичної конференції, 24–26 травня 2001 р. – К.: Політехніка, 2001. – С. 12–13. – 0,1 друк. арк.

45. Алексеєнко М.Д. Маркетинг у банківській діяльності // Маркетинг: теорія і практика: Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції, 25–26 травня 2001 р. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 6–7. – 0,1 друк. арк.

46. Алексеєнко М.Д. Захист прав та інтересів вкладників і учасників банку // Роль грошових заощаджень населення у розбудові економіки України: Матеріали науково-практичної конференції, 19 лютого 2002 р. - К.: КНЕУ, 2002. – С. 82–87. – 0,3 друк. арк.

Анотація

Алексєнко М. Д. Банківський капітал: стан та перспективи розвитку в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.04.01 – Фінанси, грошовий обіг і кредит. – Київський національний економічний університет, Київ, 2003.

Дисертацію присвячено дослідженню основних теоретичних засад банківського капіталу в умовах ринкової економіки, розкрито та проаналізовано механізми формування основних складових банківського капіталу – власного, залученого та позиченого капіталів. Розглянуто теоретичні засади грошових заощаджень та їх вплив на формування банківського капіталу. Обґрунтовано конкретні пропозиції щодо вдосконалення існуючої практики формування банківського капіталу в Україні. Запропоновано систему заходів щодо удосконалення організації захисту прав і законних інтересів банків, їх вкладників і учасників як необхідну умову стабільності ресурсної бази банків. Розроблена цілісна концепція вдосконалення механізму формування банківського капіталу впливатиме на зміцнення банківської системи, підвищення її ролі у процесах економічних перетворень.

Ключові слова: грошові заощадження, банківський капітал, банківські ресурси, власний банківський капітал, вкладні операції, позичений капітал, страхування вкладів, інструменти грошово-кредитної політики, кредитні відносини.

Аннотація

Алексєнко М. Д. Банковский капитал: состояние и перспективы развития в Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.04.01 – Финансы, денежное обращение и кредит. – Киевский национальный экономический университет, Киев, 2003.

Диссертация посвящена исследованию основных теоретических аспектов банковского капитала в условиях рыночной экономики.

Анализ существующих точек зрения на понятие “банковский капитал” позволил сформулировать его сущность как денежных средств и выраженную в денежной форме долю материальных, нематериальных и финансовых активов, которые находятся в распоряжении банков и используются ими для осуществления операций по размещению средств и предоставлению услуг с целью получения прибыли. Предложенная классификация видов банковского капитала направлена на совершенствование практики его формирования.

Рассмотрены теоретические основы денежных сбережений и их влияние на формирование банковского капитала. Сформулированы подходы к определению сущности сбережений, а также критерии их комплексной классификации, которые оказывают существенное влияние на формирование ресурсной базы банков.

Проанализирована роль собственного капитала, являющегося финансовой основой банка, критерием регулирования банковской деятельности и осуществления надзора за ней. Предложена классификация видов собственного капитала банка, которые оказывают влияние на практику его формирования. Особое внимание уделено классификации собственного капитала по способу расчета – балансовый и регулирующий. Проблема капитализации не может быть решена только через централизацию банковского капитала, банки должны содействовать развитию реальной экономики, увеличивать капитал как за счет внутренних, так внешних источников. Предложены направления повышения эффективности формирования собственного капитала банка.

Рассмотрены практические аспекты дальнейшего совершенствования депозитного формирования банковского капитала. Это сделано через раскрытие экономической природы банковских вкладов и договорного регулирования депозитных операций, усовершенствование действующих и внедрение в практику новых инструментов депозитного привлечения денежных средств. Необходимо увязать привлечение вкладов физических лиц с целевым их

использованием, в частности направлением средств на приобретение и строительство жилья для населения.

Обоснованы направления привлечения банками заемных средств путем эмиссии собственных долговых обязательств, совершенствования практики межбанковского кредитования, включая рефинансирование банков Национальным банком Украины. Предложено разрешить банкам осуществлять эмиссию собственных векселей, усилить контроль за соблюдением условий привлечения средств на условиях субординированного долга.

Разработаны и обоснованы предложения по совершенствованию защиты прав и законных интересов участников и кредиторов банков как необходимого условия стабильности ресурсной базы банковской системы. Перспективы совершенствования формирования банковского капитала в значительной степени зависят от гарантирования вкладов физических лиц. Недостаточная защищенность банковских вкладов отрицательно сказывается на ресурсной базе банков. Предложены пути дальнейшего совершенствования практики страхования вкладов физических лиц. Разработаны пути усовершенствования кредитных операций банка, направленные на защиту прав его участников и кредиторов, оптимизацию источников формирования банковского капитала.

Ключевые слова: денежные сбережения, банковский капитал, банковские ресурсы, собственный банковский капитал, вкладные операции, заемный капитал, страхование вкладов, инструменты денежно-кредитной политики, кредитные отношения.

Annotation

Alekseyenko M.D. Bank capital: position and perspectives of development in Ukraine. Manuscript.

The Dissertation for Doctor's Degree by Speciality 08.04.01 – Finance, Monetary Circulation and Credit. – Kyiv National University of Economics, Kyiv, 2003.

The dissertation research reveals the theoretical aspects of bank capital in market economy, the mechanism of formation of stockholders equity and liabilities. The theoretical problem of money loans and their impact on the formation of bank capital is investigated. The concrete propositions of the perfection of the practice of the formation of bank capital in Ukraine are made. The author suggested the ways of the defence of the rights and interests of bank depositors and creditors as the necessary condition of bank stability. The concrete measures to overcome the problems connected with the formation of bank capital will influence the process of strengthening of the banking system and the increase of its role in the development of economic reforms.

Key words: money savings, bank capital, bank resources, stockholders equity, deposit operations, liabilities, deposits insurance, monetary policy instruments, credit relations.